

Herbert Hahn, Gedachten over schoolproblemen (1919)

Herbert Hahn (1890-1970) was de pionier die aan de bron stond van de Waldorfschoolbeweging. Hij was leraar aan de fabrieksschool van de Waldorf-Astoria-sigarettenfabriek van Emil Molt de zgn. 'Arbeiter-Bildungsschule'. Hij moet daar eind 1918, begin 1919 zijn aangesteld als enige docent die deze sociale vormingscursussen aan de arbeiders moest geven. Dat betrof cultuurgeschiedenis en vooral ook het onderwijs in de vreemde talen. De aanstelling vond plaats in eerste maanden van het ontstaan van de beweging van de 'sociale driegeleding'.

Hoewel deze tekst dus vooral de vorm van de directe voorloper van de Waldorfschool betrof, de arbeidersschool, liggen er toch wat de sociale instelling en het talen- en geschiedenisonderwijs betreft eerste duidelijke aanwijzingen die enkele maanden later ook in het leerplan van de Waldorfschool naar voren zullen komen.

Dit verslag is waarschijnlijk opgeschreven door Herbert Hahn na een gesprek met Rudolf Steiner. De tekst verscheen oorspronkelijk in de Lehrerrundbrief No.6 1972.

[thema's: politieke sociologie, economie, 'Discussieavonden', gebruik van geesteswetenschappelijke literatuur, methode van het vreemde talenonderwijs]

In aansluiting op het voor de arbeidersschool van de Waldorf-Astoria omgewerkte rooster wees Dr. Steiner erop, dat ook 'Kenniss van het sociale' ('Die soziale Erkenntnis') als een vak van grote betekenis in het leerplan opgenomen zou moeten worden.

In onze tijd zou het verschrikkelijk zijn als niet alleen in kringen van arbeiders, maar ook in andere [kringen] het gebrek aan kennis van de allerbelangrijkste problemen van het economische en sociale leven zou blijven voortbestaan. Nog steeds was het de mening van Dr. Steiner dat mensen die coupons afknippen er geen flauwe notie van hadden hoe zij moeiteloos de vruchten van vreemde arbeid opstrijken. Voor de arbeider zelf is een dergelijke kennis des te meer van belang, omdat hij zich daarmee pas de middelen eigen maakt om de uit zijn situatie voortkomende eisen duidelijk naar voren te kunnen brengen.

Voor het onderwijs aan de Waldorfschool [bedoeld is de arbeidersschool] kan het boek over de 'Kernpunten van het sociale vraagstuk' als basisboek gebruikt worden. De daar neergeschreven beschouwingen zouden echter wel verder uitgebouwd moeten worden en met name zou erop moeten worden toegezien dat al de in het boek aanwezige technische begrippen precies worden omschreven. Voor dit laatste doel leek het echter niet raadzaam een of ander modern studieboek te gebruiken: deze studieboeken verwijderden zich door hun haarkloverij en met een visie op het leven die niet met de werkelijkheid overeenkomt steeds verder van hun eigenlijke doel.

Veel beter is het om bij de verklaring van de begrippen gebruik te maken van het Lexicon van Pierer, van de herdruk die eind jaren '80 [1880] is verschenen. Statistisch is dit Lexicon weliswaar niet meer up to date, maar de erin gegeven verklaringen van het economische materiaal zijn nog beslist goed en te gebruiken.

Dr. Steiner zei verder dat men zich in de toekomst ook al bij de opleiding van jongeren op de ontwikkeling van sociale inzichten zal moeten richten. Het zal echter van bijzonder belang zijn bij de jongeren de ethische kant van het sociale vraagstuk te benadrukken. Er werd

daarbij op een in Dornach gehouden voordracht over ‘Sociale en anti-sociale driften’ gewezen. Daaruit zouden veel aanwijzingen genomen moeten worden met betrekking tot de geest waarin in een dergelijk onderwijs in onze tijd, de tijd van de bewustzijnsziel, gehouden zou moeten worden.

Hierna ging Dr.Steiner in op de voor de arbeidersschool voorgestelde ‘discussieavonden’. Deze uitdrukking leek Dr.Steiner niet gelukkig gekozen. Een discussie zal onvruchtbaar blijven als er niet eerst een gezonde basis voor het oordeel wordt aangelegd. Als het de houder van de voordracht echter lukt een dergelijke basis te leggen, dan zal een vrijmoedige waardering ervan het gevolg zijn. De vragen die dan vanuit een dergelijke waardering voort zullen komen zullen heel anders gesteld worden dan zuivere discussievragen. Wie tot een werkelijk en warm begrip is gekomen zal zijn vragen zo stellen dat zij beweeglijk zijn en tegemoetkomend blijven. De vragensteller zal het dan ook niet als een terechtwijzing zien wanneer zijn vraag door de inleider wordt aangepast. Op die manier, in socratische zin, kan de juiste manier van vragenstellen worden gesuggereerd. Daarmee wordt dan tegelijkertijd vermeden dat er als gevolg van een oppervlakkige manier van vragenstellen een versplintering van de aandacht optreedt.

Dr.Steiner stelde daarom voor de betreffende avonden ‘dispuut-avonden’ te noemen.

Wat er op zulke avonden aangeboden wordt, kan met de meest verschillende levensgebieden in verbinding worden gebracht. Ingestemd werd met het voorstel de voorgestelde inleidingen op basis van literatuurwerken te maken, waarvan de algemeen menselijke betekenis zo groot is dat arbeiders ze zullen kunnen begrijpen (Goethe). Dr.Steiner zei dat men zal kunnen beleven dat de in de zielen van de arbeiders teruggehouden grote geestkracht een dieper indringen in de grote problemen van de mensheid mogelijk zal maken, dieper dan men in het algemeen zou denken. Dat geeft ook het recht om aan de bedoelde voordrachten kleinere geesteswetenschappelijke publicaties ten grondslag te leggen, zoals dit al eerder vanuit een bepaalde richting werd gesuggereerd.

Voor jongeren in de leeftijd van 19 – 21 jaar is de door Emil Molt uitgegeven brochure ‘Durch den Geist zur Wirklichkeit’ zeer geschikt.

Gunstig zou het zijn als men de arbeiders in kleine groepen samen zou kunnen brengen en op die manier intensievere werkmogelijkheden zou kunnen scheppen. De bijeenkomsten van zulke groepen zouden beslist niet angstig naar tijd en plaats vastgelegd hoeven zijn. In tegendeel, het is juist goed als er geleidelijk aan een vrijere, meer persoonlijke verhouding ontstaat.

Van groot belang is het ook voor de leider van de onderneming om op een dergelijke manier voeling met zijn arbeiders te onderhouden.

Met betrekking tot de in het begin genoemde sociaal-politieke cursussen zei Dr.Steiner nog, dat het vruchtbaar zou zijn de voordrachten overal te doorspekken met een bespreking van wereldbeschouwelijke vragen in de zin van de geesteswetenschap (‘Rätsel der Philosophie’, ‘Menschenrätsel’, ‘Seelenrätsel’). Met zal er steeds op bedacht moeten zijn dat de arbeiders niet overvoerd worden. Het plezier dat door een bepaalde verwachting van iets nieuws wordt opgewekt is een niet te onderschatten vormend moment.

Terwijl Dr.Steiner daarna op het door de Waldorf-Astoria ingevoerde vakonderwijs te spreken kwam, wees hij erop dat men hier moet beginnen met een botanische uitleg over de tabaksplant; uitgaand van deze basiskennis moet alles behandeld worden wat de fabricage van de sigaret betreft, met inbegrip van de organisatie van de verkoop.

Voor hij op een bespreking van het talenonderwijs overging maakte Dr.Steiner er nog op opmerkzaam dat het ook vanuit bepaalde redenen nastrevenswaardig is om ook het wiskunde onderwijs in het leerplan op te nemen. Aan Meetkunde en algebra moet bijzondere aandacht gegeven worden.

Uitvoerige aanwijzingen werden er ten aanzien van het vreemdetalen-onderwijs gegeven.

Dat er bij de keuze van de talen ook aan het Russisch wordt gedacht werd door hem goedgekeurd vanuit het aspect dat de rijke zielenwaarden die in de oostelijke talen aanwezig zijn, een gunstige invloed op de studenten zouden kunnen hebben. Toch is de studie van de westerse talen zeer van belang, vooral het Engels moet in het leerplan worden opgenomen: dat is belangrijker dan bijv. Italiaans [Hahn was een kenner van de Italiaanse literatuur].

De methode van het behandelen van de talen moet overal in verbinding staan met de levendige spreektaal. Men kan daarom het beste uitgaan van vragen en antwoorden. De oude methode van Ollendorff zou met betrekking tot het levendige inprenten van talen aanbevolen kunnen worden. Het gebruik van visuele borden kan bij de iets meer gevorderden tegelijk volgen. Altijd moet de aandacht erop gericht zijn, dat het leren van een taal op het werkwoord als zijnde de eigenlijke drager van het leven van de taal is opgebouwd. Er moeten daarom ook nooit afzonderlijke woordjes geleerd worden, maar [alleen] woorden die in verbinding met het werkwoord staan en die daarom ook in karakteriserende zinnen zijn ingevoegd.

Verder wees Dr.Steiner nog op een bijzonder veelbelovende mogelijkheid om de taallessen in geesteswetenschappelijke zin vorm te geven, n.l. op de leer van de oorsprong van de woorden. Dit onderdeel moet meer inhouden dan de tegenwoordige etymologie. Deze laatste kan een in geesteswetenschappelijke zin gegeven leer over de oorsprong van de woorden voorlopig nog alleen maar de stof aanbieden. Het zou erom gaan vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis van een woord en vanuit de verwantschap met andere woorden door middel van een meditatief binnendringen de bijzondere eigenwaarden van de vreemde woorden in hun relatie tot de woorden van de moedertaal te leren kennen. In het Duits betekent het woord 'Seele' bijv. dat wat van binnen kernachtig groeit, bij de oostelijke talen wordt het begrip ziel echter altijd met de adem in verbinding gebracht. Als men zulke verschillen na zou gaan, dan kan men op zeer belangrijke wezenskenmerken van een vreemde taal komen.

Op een vraag die zich aan het noemen van de leer over de oorsprong van de woorden aanknoopte, n.l. of het juist was wat tegenwoordig door het grootste deel van de taaltheoretici wordt beweerd, dat de wortels van de talen die nu onderzocht worden zonder uitzondering terug gaan op zintuiglijke elementen, liet Dr.Steiner in zijn antwoord een nieuw licht schijnen. De bedoelde wortels hebben noch op zintuiglijke noch op psychisch-geestelijke elementen in de huidige zin van het woord betrekking. Zij zijn uit een ongedifferentieerde middeletoestand voortgekomen, waarop een ontwikkeling in twee richtingen volgde: de uitdrukking van het tegenwoordig fysieke, en de omvorming van het ziele-geesteselement tot de bewustzijnsvormen van de nieuwe mensheid.

Dr. Steiner ging aan het eind ook in op de in dit verband gestelde vraag naar het gebruik van geesteswetenschappelijke onderzoekresultaten. Het was belangrijk dat de in verschillende cycli en voordrachten verspreide suggesties en opmerkingen bij elkaar worden gebracht. De cyclus over de 'Volks-Seelen' bevat vooral grondgedachten voor een volkerenpsychologie waar een werkelijke behoefte aan bestaat. Helaas wordt tegenwoordig voor zulke aanwijzingen weinig begrip opgebracht.

In een ander verband kwam Dr. Steiner op het probleem van de popularisering van de geesteswetenschap te spreken. Bij een dergelijke onderneming komt het ook weer geheel op de methode aan, waarmee bepaalde aanwijzingen te verwachten zijn.

Zeer te wensen is het om het geschiedenisonderwijs op een geesteswetenschappelijke leest voor te bereiden. Een dergelijke beschouwing zou zo ver mogelijk afstand moeten nemen van de geschiedenis van dynastieën en oorlogen en zou de blik op de culturele en sociale ontwikkelingsweg van de volkeren moeten richten. Het feitenmateriaal voor een dergelijk onderwijs kan men aanvankelijk uit sociaal-demokratische geschiedenisboeken halen, bijv. uit de werken van Kautsky. Men moet zich daarbij wel bevrijden van de pedante manier waarop deze historici schrijven. Wat zij zouden kunnen aanreiken, is alleen maar de stof. De omvorming daarvan volgens de principes van een geestelijk inzicht in de geschiedenis kan een belangrijke opgave worden.